

II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrini'nin Ortaya Çıkışı

Mahmut Akkor*

Özet

II. Dünya Savaşı, tüm dünyada büyük bir yıkıma neden olmuştu özellikle Avrupa coğrafyası büyük oranda tahrip edilmişti. Yıkımın izlerini silmek için bir kalkınma hamlesi başlatılmıştı. ABD ve SSCB, yeni süreçte etkinliğini arttırmak için kendine taraftar bulmaya çalışmış, yakın ilişki kurdukları devletleri askeri, siyasi ve ekonomik yönden desteklemişti. Verilen desteğin arkasındaki temel amaç, az gelişmiş ülkeleri yardım ve kalkınma adı altında denetim altında alma isteğiydi.

Sovyetlerin 1946 yılı ile birlikte Ortadoğu, Hint Okyanusu ve Akdeniz'e inme gayreti, bölgede hâkimiyetini kaybetmek istemeyen İngiltere'yi kaygılandırmıştı ancak bu hamleyi durduracak yeterli gücü de yoktu. İngiltere'nin Mart 1947'den itibaren savaş sonrasında Türkiye ve Yunanistan'a yapılmaya başlanan yardımı durduracağını ABD'ye bildirmesi, ABD'nin yardım sürecini hızlandıran önemli bir faktör olmuştu. İngiltere'nin yerini alan ABD, Sovyetlerin yayılmacı politikasına karşılık dünyanın dört bir yanında kendi yayılma siyasetini geliştirmiştir.

İngiltere'nin oluşturduğu kurulu düzenin ABD'ye devredilmesi Sovyet Rusya'nın işini son derece zorlaştırmıştı. Soğuk Savaş Döneminin başlangıcında önemli bir gelişme olarak kabul edilen bu devir; Akdeniz ve Ortadoğu'da ABD'nin söz sahibi olmasını kolaylaştırmıştı. ABD Başkanı Harry S. Truman'ın 4 Mart 1947 tarihinde Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardımda bulunacağını ilan etmesi bölgedeki güç yarışlarına yeni bir boyut kazandırmıştı.

Anahtar Kelimeler: Truman, Soğuk Savaş, ABD, Yunanistan, Türkiye

* Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, akkor@klu.edu.tr. (ORCID ID: 0000-0002-0771-9822)

(Makale Gönderim Tarihi: 27.08.2017, Makale Kabul Tarihi: 11.11.2017)

The End of World War II and Emergence of the Truman Doctrine

Abstract

The Second World War caused a great destruction all over the world, especially the European geography. There was a development push to erase the traces of destruction. The US and the USSR tried to find supporters in order to increase their effectiveness in the new process and supported the states they had close relations with in the military, political and economic direction. The main purpose behind the support provided was the desire to receive underdeveloped countries under the name of aid and development.

The efforts of the Soviets to go down to the Middle East, the Indian Ocean and the Mediterranean in 1946, worried Britain that did not want to lose control of the region but there was not enough power to stop this movement. The announcement of the United Kingdom to the United States to stop aid to Turkey and Greece after the war since March 1947 was an important factor in accelerating the aid process for the United States. The United States, which is based in the United Kingdom, has developed its own expansionist policies through the world to stop the Soviet expansionist policy.

The transfer of the British constitution to the US has made Soviet Russia's business extremely difficult. This period, considered as a significant development at the beginning of the Cold War Period, it made easier for the US to have a voice in the Mediterranean and the Middle East. US President Harry S. Truman's declaration of military aid to Turkey and Greece on 4 March 1947 has given a new dimension to the power races in the region.

Keywords: Truman, Cold War, USA, Greece, Turkey

Giriş

I. Dünya Savaşı, Amerika'nın askeri güç anlamında varlığının ilk kez dikkate alındığı dönem olmuştur. Amerika'nın savaşa katılmasıyla savaşın seyri değişmiş ve İtilaf Devletleri bloğu savaşı kazanmıştır. Savaş sonrasında Avrupa siyasetinden uzak kalmayı tercih eden Amerika, II. Dünya Savaşı'na kadar sessizliğini korumuştur. II. Dünya Savaşı, dünya siyaseti açısından yeni bir süreci başlatmıştır. Avrupa'nın dışına taşan savaş, uzak doğuyu da içine alacak şekilde genişlemiştir. Coğrafyasına ve çıkarlarına dokunan gelişmeler karşısında Amerika, savaşa dahil olmuş ve yine savaşın seyrini değiştirmiştir. İlk savaştan farklı olarak

dünyada yaşanan gelişmeler ve güç merkezlerindeki kaymalar yeni süreçte Amerika'nın tutumunda köklü değişikliklere neden olmuştu.

II. Dünya Savaşı, savaşa katılan devletler kadar savaş dışı kalan devletleri de fazlasıyla etkilemişti. Türkiye, yürüttüğü tarafsızlık politikası ile topraklarını savaş meydanlarının uzağında tutmuştu ancak bu durum savaş sonrası diplomasisinde Türkiye'yi diplomatik yalnızlığa itmişti. Temelde büyük sorun olarak gözükmeyen yalnızlık, Sovyetlerin güneye inmek istemesi ve Boğazlarda üs talebiyle Türkiye'ye baskı unsuru oluşturmuştu. Savaşın galip devletlerinden biri olan Sovyetleri tek başına durduramayacağını bilen Türkiye, düştüğü zor durumdan kurtulmak için çıkış çareleri aramıştı.

Sovyetlerin Akdeniz'e inme politikası sadece Türkiye'yi etkilemiyordu. İngiltere'nin de çıkarlarına ters düşen bu hamle bölgede yeni gelişmeleri beraberinde getirmişti. Sovyetleri Avrupa ve Akdeniz'den uzak tutma girişimi, günümüz dünyasını etkileyecek sürecin yapı taşlarından olarak kabul edilmektedir.

II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa

1 Eylül 1939 sabahı Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlayıp ABD'nin 14 Ağustos 1945 tarihinde Hiroşima ve Nagazaki'ye attığı atom bombaları ile son bulan II Dünya Savaşı, dünyanın güç dengesini yeniden şekillendirdi. Savaş sonrası SSCB ve bazı Doğu Avrupa ülkeleri yeni topraklar kazanırken Japon ve İtalyan imparatorlukları yıkıldı.¹ Avrupa ise 1945'ten sonra 1918 yılındaki harap olmuş görünümüne geri dönerken yaralarını da hızla sarma sürecine girdi.² Bu yeni süreçte, Avrupa'da Almanya'dan doğan güç boşluğunu Sovyetler doldurmaya çalışırken³ İngiltere'nin yerini ise ABD aldı.⁴

Güç merkezlerinin değişimi, ABD ve SSCB'nin başını çektiği iki kutuplu yenedünya düzeninin oluşmasına zemin hazırladı. Her iki devlet, dünya politikasındaki etkinliklerini arttırma düşüncesiyle kendi taraflarında yer alan ya da yakın ilişki kurmak istedikleri ülkelere askeri, mali, teknik, ticari ve sosyal alanlarda çeşitli yardımlar yapmaya

¹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul, 2000, s. 597-615.

² William H. McNeil, *Dünya Tarihi*, çev. Alaeddin Şenel, İstanbul, 1989, s. 451.

³ D. Yalçın, Y. Akbıyık ve Y. Özkaya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara, 2006, s. 460.

⁴ Fikret Başkaya, *Az Gelişmişliğin Sürekliliği*, İstanbul, 2001, s. 99-108.

başladılar. Bu yardımlar, ya doğrudan ikili antlaşmalar ya da dolaylı olarak uluslararası örgütler yoluyla ilgi duyulan ülkelere ulaştırılmaya çalışıldı.⁵ Yardımlarla ulaşılmak istenen temel hedef, savaş sonrasında dağılmaya başlayan Avrupa devletlerinin sömürgeleri ile az gelişmiş ülkelerin yardım ve kalkınma adı altında denetim altına alınma gayretiydi. Her iki devlet de yakın ilişki kurduğu devletlerin düşman olarak gördüğü bölgenin yayılma alanına girmesini önlemek istiyordu.⁶

Sovyetlerin 1946'da İran üzerinden Ortadoğu petrolü ve Basra Körfezi ile Hint Okyanusu, Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz yine Yunanistan üzerinden Doğu Akdeniz'e ulaşmayı amaçlaması, II. Dünya Savaşı'nda büyük yara alan İngiltere'yi zora sokmaktaydı. İngiltere'nin Sovyetler karşısında sürdürülebilir bir gücünün olmayışı İngiltere'den ortaya çıkan boşluğu doldurabilecek tek ülke olarak ABD'yi öne çıkarmaktaydı.⁷

ABD, coğrafi konumu itibarıyla Sovyetlerin yayılma alanının uzağında olduğu için bölgede bulunan devletlerle ittifak yapma eğilimindeydi. Özellikle Türkiye ve Yunanistan'ın desteklenmesi gerektiğini düşünüyordu.⁸

1947 yılıyla birlikte komünizmin Avrupa'da tehdit olarak görülmesi ve özellikle Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist partilerin rakiplerini hükümet dışına bırakmaya başlaması sadece Doğu Avrupa ülkelerini değil başta İtalya, Belçika, Almanya⁹ ve Fransa olmak üzere Batı Avrupa ülkelerini de tedirgin etmeye başlamıştı. Bu ülkelerde gittikçe güçlenmeye başlayan komünistler; hammadde ve üretilen malların ihracatını önlemek suretiyle ekonomiyi zora sokmaya çalışmışlardır. İlaveten ihtiyaç duyulan zirai aletlerin tedarikindeki engellemeler ve hatta bu aletlerin tamiratına dahi müsaade edilmeyişi, çiftçileri ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya bırakmaktaydı. Komünistler, kendi

⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İstanbul, 2003, s. 551.

⁶ Gülten Kazgan, *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, 2004, s. 77-78.

⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul, 2001, s. 441.

⁸ Melih Esenbel, *Türkiye'nin Batı İttifaka Yönelişi*, İstanbul, 2000, s. 52.

⁹ Almanya olarak kastedilen batı kısmıdır. Resmi olarak Batı Almanya'nın kuruluşu, 1949'dur.

beklentileri doğrultusunda ülkelerinin kalkınmasını önlerlerken, ekonomilerini de gittikçe zayıflatmaktaydılar.¹⁰

Ekonomilerin kötüleşmesinde tek etken elbette komünistlerin olumsuz davranışları değildi. Her ülkenin kendine has sorunları vardı. İngiltere'de kışın sert geçmesinden kaynaklı olarak üretim savaş öncesine göre daha az olmuştu. Ekonomik olarak kendi ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanan İngiltere, Yunanistan'daki kuvvetlerine yeterli destek veremediği ordusunu buradan çekmek zorunda kalmıştı. İngiliz ordusunun çekilişi, Yunanistan'ı iç çatışma ile karşı karşıya bırakırken komünistlerin etkinliğini de arttırmıştı.

Komünistler; İtalya ve Fransa'daki hükümetlerin ekonomilerini de sıkı bir şekilde denetlemekteydiler ancak Almanya, bu ülkelerden daha kötü durumdaydı çünkü ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB arasında paylaşılmıştı. Almanya'nın tekrar bir araya gelmesi pek mümkün gözüküyordu. Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu şartlar, Sovyet yayılmacılığına karşı bu ülkelerin, ABD'nin güvenliği altına alınmasını zorlamaktaydı.¹¹

Truman Doktrini'nin İlanı

ABD'nin bu denli öne çıkmasındaki temel etken, İngiltere'nin savaşı kazanmak için var olan tüm imkânlarını kullanması ve elindeki altın ile dolar rezervini tüketmesiydi. Kaynakların tükenişi, savaş sonrası dönemde İngiltere'yi dışa bağımlı hale getirmişti.¹² Zor durumda olan İngiltere, 21 Şubat 1947 tarihinde ABD dışişlerine bir muhtıra vererek Türkiye ve Yunanistan'a savaş sonrası başlayan askeri ve ekonomik yardımı, Mart 1947'den itibaren keseceğini bildirmişti. Batı'nın SSCB'ye karşı savunulması için Türkiye ve Yunanistan'ın önemli görülmesi

¹⁰ Alan S. Milward, *The Reconstruction of Western Europe 1945-1951*, California, 1984, s. 13-18.

¹¹ Michael J. Hogan, *Blueprint For Recovery*, <http://usa.usembassy.de/etexts/marshall/pam-blu.htm>, Son Erişim Tarihi: 17.08.2017.

¹² Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar)*, çev. Birtane Karanakçı, İstanbul, 1991, s. 429-430.

yardımanın devam ettirilmesi hususunda ABD'nin üzerine yeni bir görev yüklemiş ve Truman Doktrini'ne gidilen süreci başlatmıştı.¹³

İngiltere, II. Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline uğrayan Yunanistan'a daha savaş devam ederken askeri ve ekonomik destek vermeye başlamıştı. Fakat savaş sonrası dönemde İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle Yunanistan'da aşırı solcu bir iktidar başa geçmişti. Durumu fırsata çevirmek isteyen SSCB'nin etki alanını Yunanistan'ı da içine alacak şekilde genişletmesi, ABD yöneticileri açısından dikkat edilmesi gereken bir konuydu.¹⁴ İngiliz desteğinin kesilmesi sonrası iç savaşa sürüklenen Yunanistan'ın durumu, ABD'yi bölgeye yardım yapmaya itmekteydi çünkü Yunanistan'ın komünist rejim altına girmesi Türkiye'yi de komünist etki altına sokabilirdi.¹⁵

İtalya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın komünizm etkisinde bulunması, Avrupa'nın güney kesiminin çevrelenmesine ve İtalyan Komünist Partisi'nin etkinliğini daha da arttırmasına neden olabilirdi. Avrupa için büyük bir tehlike oluşturan bu durum İtalya'dan sonra Fransa'nın da kısa sürede komünizm etkisine girmesine neden olacaktı.¹⁶ Yaşananlar, İngiltere'nin yerini alan ABD'yi Avrupa'nın geleceği hakkında bir şeyler yapmaya itecekti. Böylece, 1947 yılını izleyen dönem, Amerikan politikasında komünizme karşı açılan savaş dönemi olacak ve temelini de Truman Doktrini oluşturacaktı.¹⁷

Truman Doktrini, adını ABD Başkanı Harry S. Truman'ın 4 Mart 1947 tarihinde Türkiye ve Yunanistan'a yapmayı vaat ettiği askeri yardımdan alır.¹⁸ Doktrin, Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilse bile doktrinin asıl nedeni, Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin savunulması değil, Batı Avrupa'nın savunulması¹⁹ yani doğusu SSCB'ye kaptırılan Avrupa'nın batısını da kaptırmamaktır.

¹³ A. Suat Bilge, *Türk-Sovyet Birliği İlişkileri 1920-1964 Güç Komşuluk*, Ankara, 1992, s. 334.

¹⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, Ankara, 2002, s. 258.

¹⁵ Esenbel, *a.g.e.*, s. 53.

¹⁶ Oral Sander, *Türk Amerikan İlişkileri (1947-1994)*, Ankara, 1979, s. 15.

¹⁷ Sander, *a.g.e.*, s. 257.

¹⁸ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Cumhuriyetin Harcı Modernitenin Altyapısı Oluşurken*, Cilt 3, İstanbul, 2004, s. 402.

¹⁹ Sander, *a.g.e.*, s. 11.

ABD'nin 1823 yılında ilan ettiği Monreo Doktrini'ne²⁰ göre Asya ve Avrupa'daki herhangi bir devlet, siyasi sistemini ABD dünyasına yaymaya giriştiği an, ABD'nin barış ve güvenliği için tehdit başlamış sayılırdı. Bu nedenle ABD ve birlikte hareket ettiği ülkelerin barış ve güvenliğinin sağlanması için Sovyetlerin çevrelenmesi gerekiyordu.²¹ ABD başkanı Truman, hükümet üyeleri ve kongre liderlerini toplayarak konu ile ilgili istişare yapmış ve görüşme sonunda ABD dış politikasının dönüm noktası olan²² ve kendi adıyla anılacak olan ünlü mesajını 12 Mart 1947 tarihli kongrede okumuştur. Başkan Truman mesajında şöyle diyordu:

“Amerikan dış politikasının kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından harcanan çabalar (Yunanistan) ve dış baskılara karşı koymaya çalışan ulusları (Türkiye) desteklemek amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım”²³ der şu şekilde devam eder; “ABD ve Sovyet yaşam biçimlerinden biri çoğunluğun idaresine dayanmaktadır ve özgür kurumlar, temsili hükümet, serbest seçimler ile kişisel özgürlük, konuşma ve din özgürlüğü ve politik baskılardan bağımsızlık konularında verilen güvencelerle diğerinden ayrılmaktadır. İkinci yaşam biçimi azınlığın çoğunluğa zorla kabul ettirdiği iradeye dayanır. Terör ve baskıyla, basın denetimiyle, uydurma seçimlerle ve kişisel özgürlüklerin bastırılmasıyla ayakta kalır. Amaç baskı rejimini kabul ettirmeye çalışan baskıcı rejime karşı özgür insanları korumaktır”²⁴.

Başkan Truman; Türkiye ve Yunanistan'ın bağımsızlığının özgür bir dünya için önemli olduğunu vurgulamasının ardından 400 bin dolarlık yardım için kongreye başvurmuştu.²⁵ Kongre üyeleri Yunanistan ve Türkiye'nin demokratik rejimlerle yönetilmediğini, savaşın hemen ardından gereksiz yere dışarıya para aktarılmaması görüşünü

²⁰ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul, 2002, s. 224-225.

²¹ Süleyman Kocabaş, *T.C. Devleti Tarihi4, İnönü Dönemi Milli Şef Dönemi-Demokrasiye Geçiş (1938-1950)*, İstanbul, 2009, s. 461.

²² Esenbel, *a.g.e.*, s. 54.

²³ Sander, *a.g.e.*, s. 21.

²⁴ Kennedy, *a.g.e.*, s. 436.

²⁵ A. Haluk Ülman, *II. Dünya Savaşı'nın Başından İtibaren Truman Doktrinine Kadar Türk- Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947)*, Ankara, 1961, s. 95.

savunarak bu teklife karşı çıkmışlardı²⁶ Kongredeki itirazlardan başka ABD içinde Truman Doktrini'ne karşı yapılan eleştirilerin başında, savaş sırasında Türkiye'nin bilfiil müttefiklerin yanında yer almadığı çokça dile getiriliyordu.²⁷

Truman Doktrini'ne basın yolu ile de itirazlar gelmişti. ABD basınındaki eleştirilerde doktrinin Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nı dikkate almadığı, yardımın teşkilat aracılığıyla ya da teşkilatı haberdar ederek yapılması gerektiği belirtilmekteydi. Aksi bir durum, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın prestijini ortadan kaldırabilirdi. Üzerinde durulan bir diğer konu ise doktrinin ABD ve SSCB'yi karşı karşıya getirebileceğiydi²⁸. Çünkü savaşa girmediği halde Türkiye'ye yardım etmek, SSCB'ye resmen savaş ilan etmek şeklinde algılanacaktı. ABD halkına durumu kabul ettirmek pek kolay değildi çünkü Türkiye'de Yunanistan'dakine benzer iç karışıklıklar da yoktu. Ortada bir neden yokken Türkiye'ye yapılacak yardımın arkasının kesilmeyeceği iddia ediliyordu.²⁹

Doktrine karşı çıkanların aksine Truman Doktrini'nin Kongre'den geçmesini isteyenler, Türkiye yönetiminin demokratik olduğunu savunuyordu. Yapılacak yardımın Türkiye'deki otokratik rejimi güçlendireceği yönündeki eleştirilere, Türkiye'nin artık çok partili rejime geçtiğini, yapılacak yardımın Türkiye'nin iç ve dış sorunlarını azaltacağı için çok partili demokratik sistemin güçlenmesine de yardımcı olacağı belirtiliyordu. Yine aynı çevrelerce yapılan savunmada, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na girmemiş olması konusunda da Türkiye'nin hiçbir zaman Almanya'nın tarafını tutmadığını, müttefiklerin Türkiye'nin tarafsız kalmasını savaşa girmesinden daha faydalı bulduklarını ve Türk tarafsızlığının savaşın kazanılmasında büyük payı olduğu belirtilmişti.³⁰ Son olarak Washington, bu durumun üstesinden gelebilmek için Kongre ve kamuoyuna karşı dünya liderliğini

²⁶ Oran, *a.g.e.*, s. 531.

²⁷ Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*, Cilt 2, İstanbul, 2007, s. 238.

²⁸ Ülman, *a.g.e.*, s. 96-104.

²⁹ Küçük, *a.g.e.*, s. 234-236.

³⁰ Ülman, *a.g.e.*, s. 104.

kabul ettirmek adına Sovyet ve komünizm tehlikesini bir gerekçe olarak kullanmıştı.³¹

Truman'ın istekleri yaklaşık 2 ay boyunca Kongre'de tartışıldı. Tartışmalar sonunda Başkan'a Türkiye ve Yunanistan'a askeri uzmanlar gönderme ve bu iki ülkeye yardım yapılabilmesi için 400 milyon dolar³² kullanabilme yetkisi verildi. Teklif, 22 Nisan 1947'de Senato'da 23'e karşı 67 oyla, 9 Mayıs 1947'de de Temsilciler Meclisi'nde 107'ye karşı 287 kabul edildi.³³

Kongre'de "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Yasası" ya da başka bir ifade ile "Public Law 80-75"³⁴ olarak yasalaşan doktrin, 22 Mayıs 1947'de Başkan Truman'ın onayıyla yürürlüğe girdi.³⁵ Yasa, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'na Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak mali yardıma ilaveten malzeme, hizmet ve bilgi yardımı ile askeri ve teknik uzmanlar gönderme yetkisini vermişti. Yine aynı kanun gereğince gelen yardımın Amerikan Başkanı'nın bilgi ve onayı alınmadan Türkiye ve Yunanistan tarafından amaç dışı kullanılmaması, Türk ve Yunan hükümetleri bu iki ülkeye yapılacak yardımın yerinde ve amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını denetlemek için gönderilecek yetkililere gerekli bilgiyi vermekten kaçınmamaları ayrıca Amerikan basın ve radyo temsilcilerinin yardımın kullanılması konusunda serbestçe inceleme yapıp bilgi toplamalarına da engel olunmaması şartları konulmuştu.³⁶

Doktrin ile II. Dünya Savaşı sonrası dönemde zor durumda bulunan Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapılmasını öngörüyordu³⁷ fakat bu yardımın hangi şartlarda sonlandırılacağı ya da durdurulacağı üzerinde durulmamıştı. İlk etapta üzerinde durulmayan bu konu, "Vanderberg"³⁸

³¹ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara, 1999, s. 243.

³² 300 milyon dolarının Yunanistan'a, 100 milyon dolarının ise Türkiye'ye verilmesi planlanmıştır.

³³ Sezai Orkunt, *Türkiye ABD Askeri İlişkileri*, İstanbul, 1978, s. 139.

³⁴ https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentid=5-2&pagenumber=1, Son Erişim Tarihi: 17.08.2017.

³⁵ Oran, *a.g.e.*, s. 532.

³⁶ Ülman, *a.g.e.*, s. 105.

³⁷ "The American Project", *The Times*, Thursday, Jun 12, 1947; pg. 5.

³⁸ Amerikan meclisinde Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardım tasarısı lehinde konuşan Vandenberg, yardımın Balkanlarda Amerikan müdahalesini ifade ettiği

Değişikliği” adı verilen düzenleme ile ele alındı. Buna göre Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul; Türkiye ve Yunanistan’a yapılan yardımın kesilmesini ister, Türk ya da Yunan hükümetleri artık yardım istemediklerini bildirirler, Amerikan Başkanı doktrinin amacına uygun olarak gerçekleşmediğine ya da gerçekleşmesi imkanı kalmadığına karar verirse Amerika Birleşik Devletleri; Türkiye ve Yunanistan’a yaptığı yardıma son verebilecekti.³⁹

Yardım, Türkiye’de var olan hükümet tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Özellikle savaş yıllarında yıpranan ve eleştirilere maruz kalan hükümet, gelecek yardım ile elini kuvvetlendirebilecek ve ekonomik iyileştirmeler yapabilecekti.⁴⁰ Ancak SSCB, yardımın dünya barışını tehdit ettiği gerekçesiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne başvurmuşsa da bir sonuç alamamıştı. Rus radyo ve televizyonlarında Türkiye’nin ABD kontrolüne girdiği yönünde ağır ifadeler içeren propagandalar yapılmaya başlanmıştı.⁴¹ Örneğin Sovyetlerin resmi gazetesi Pravda, “Türkiye’nin Truman Doktrini ile askeri açıdan bağımsızlığını kaybettiğini hatta Türkiye’nin Amerikan sömürgesi haline geldiğini” dahi iddia etmişti.⁴²

Türk basını gelecek olan Amerikan yardımına genel olarak olumlu yaklaşmıştı. Türk-Amerikan dostluğunun ön plana çıktığı haberlerde Sovyetlere eleştirel bir tutum göze çarpıyordu.⁴³ Türk basınında olduğu gibi Yunan basınında da doktrin ilgili haberlere yer verilmekteydi. Yardıma temkinli yaklaşan Yunan basını, yapılan antlaşmanın şartlarını ağır bulmuştu. Özellikle 2. ve 4. maddeler ile ABD’nin ülkenin iç işlerine müdahale etme hakkını elde etmesi kaygıyla

yolundaki ithamları reddetmişti. Vandenberg, yapılacak yardımın Sovyetler Birliğine karşı harp ilânına eşdeğer olduğu şeklindeki iddiaları da kabul etmiş ve şöyle demişti: “Bu kanun tasarısının Birleşik Amerika ve dünya yüzündeki bütün hür insanlar için sulh ve adaleti ifade ettiğine bütün, kalbimle ve samimiyetle inanıyorum.” <http://ayintarihi.com>, 28.04.1947, Son Erişim Tarihi: 17.08.2017.

³⁹ Ülman, *a.g.e.*, s. 105.

⁴⁰ Levent Kalyon, “Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 11, Haziran 2010, s. 13.

⁴¹ Kamuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1945)*, Ankara, 1991, s. 308.

⁴² Bilge, *a.g.e.*, s. 334.

⁴³ Eminat Malkoç, “Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye’ye Amerikan Yardımları (1947-1950)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, Yıl: 5/2006, s. 118-119.

karşılanmıştı. Yunanistan'a yapılacak yardımın Türkiye'ye yapılacak askeri ağırlıklı yardımdan farklı olarak Yunanistan'ın iktisadî ve malî hayatının her alanıyla doğrudan ilgili olması tartışmaları arttırmaktaydı.⁴⁴

Bu kaygılar içerisinde yardım süreci; Yunanistan ile Haziran 1947, Türkiye ile Temmuz 1947'de imzalanan ikili antlaşmalarla başladı. Yardım alan ve veren ülkeler; Yunanistan'da ekonomik kalkınmayı sağlamak, Türkiye'de ise kuvvetlerini güçlendirmek için harekete geçmeyi kabul etmişti. Bunu gerçekleştirmek için daha Mayıs ayı içinde yirmi bir Amerikan subayı ile iki iktisatçı Türkiye'ye gelmişti.⁴⁵ Heyetin gelişi, Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde yabancılara verilen ekonomik ayrıcalıkları hatırlattığından korkuya neden olmuşsa da ABD, Türk kamuoyunu ikna etmek için büyük gayret sarf etmişti.⁴⁶ Gelen heyet, Türkiye'nin ekonomik durumunun iyileştirilmesi için öncelikle ordudaki insan gücünün azaltılarak ordunun modernizasyonuna önem verilmesini tavsiye etmişti. Heyete göre yardımın öncelikle yol yapımı ve bakımı, kargo ulaşımının geliştirilmesi, silahlı kuvvetlerin eğitilmesi ve havaalanlarının onarılmasında kullanılması uygun olacaktı.⁴⁷ Yapılacak çalışmalar neticesinde üç yıl gibi kısa bir sürede Türkiye'nin kendisinin savunacak güce ulaşması öngörülmekteydi.⁴⁸

Türkiye'ye gelen heyetin tavsiyesi ile ABD meclisinde bir yasa tasarısı oluşturulmuştu. Tasarıya göre; yardım amaçlı verilen silah araç ve gereçlerinin ABD başkanının izni ve bilgisi olmadan amaç dışı kullanılmaması ve bu durumun sağlanıp sağlanmadığının denetlenmesi öngörülmüştü.⁴⁹ Gelecek yardımın sadece kendisini korumak ve ülkesinin temel ihtiyaçlarını gidermek için kullanacağını düşünen Türkiye, ilgili maddenin bir sıkıntıya neden olmayacağını düşünmüştü. Fakat, 1964 Kıbrıs Harekâtı, bahsi geçen maddenin çok da masum olmadığını göstermişti. Türkiye'nin elinde bulunan silahlarla Kıbrıs'a

⁴⁴ <http://ayintarihi.com>, 25.06.1947, Son Erişim Tarihi: 17.08.2017.

⁴⁵ Sander, *a.g.e.*, s. 23.

⁴⁶ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1954-1975)*, İstanbul, 1997, s. 50-51.

⁴⁷ Sander, *a.g.e.*, s. 24.

⁴⁸ M. Gönlübol, A. H. Ülman ve Diğerleri, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1945)*, Ankara, 1996, s. 216-217.

⁴⁹ Ali Gevgili, *Yükseliş ve Düşüş*, İstanbul, 1987, s. 57-58.

müdahalesi ABD tarafından engellenince yapılan yardımın çok yönlü hesaplandığı ortaya çıkmıştı.⁵⁰

Truman Doktrini ile temelde ekonomik yardım hedeflenmişti ancak doktrin, 1950'li yıllarla birlikte dünyayı iki bloğa ayıran ABD-SSCB mücadelesini tetikleyen gelişmelerden biri olarak karşımıza çıkacaktı. 1990 yılına kadar belirli yoğunluklarla devam eden Soğuk Savaş döneminde özellikle Balkanlardaki bölünme ile doktrin arasında yakın bir ilişki vardı.⁵¹ Türkiye ve Yunanistan'ın doktrin ile ABD koruması altına girdiği düşünülüyordu.⁵²

Doktrinın kabul edildiği dönemde ABD kongresinde iki ülkeye yapılacak yardım miktarının 400 milyon dolar olması planlanmıştı ancak yardım, 337 milyon dolarda kaldı. Paranın 268 milyon doları Yunanistan'a 69 milyon doları da Türkiye'ye verilmişti. Verilen paranın Yunanistan'da %59'u, Türkiye'de ise %100'ü askeri amaçlı kullanılmıştı.⁵³

1947-1949 yılları arasında Truman Doktrininde yer alan askeri malzeme yardımı da dâhil Amerika'nın Türkiye'ye verdiği para miktarı 152,5 milyon doları bulmuştu. Paranın 147,5 milyon dolarlık bölümü hava, kara ve deniz kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanılırken, 5 milyon dolar kadarı da yol yapım çalışmalarında değerlendirilmişti.⁵⁴

ABD'den gelecek paranın Türk hükümetince yeterli olacağı düşünülmüştü ancak ihtiyaç duyulan alanlarda harcamalar başlayınca eksiklikler daha iyi anlaşıldı. ABD ile yapılan görüşmeler sonrasında yardım miktarının artırılması kararlaştırıldı.1948 yılında yapılan bir düzenleme ile Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımlar, Amerikan kongresi tarafından "Dış Yardım Yasası" içine aktarıldı. Böylece Truman Doktrini ile bir kereye mahsus olarak yapılan yardımlar, süreklilik kazanmış oldu. 6 Ekim 1949'da kabul edilen Karşılıklı Savunma Yasası'yla (Mutual Defence Act) yardımlar, yeni bir çerçevede

⁵⁰ Gönlübol, *a.g.e.*, s. 217.

⁵¹ Sander, *a.g.e.*, s. 259.

⁵² Ferhat Telli, *İdeolojilerin Dünya Savaşı Soğuk Savaş*, İstanbul, 1998, s. 33.

⁵³ Esenbel, *a.g.e.*, s. 58-59.

⁵⁴ Oran, *a.g.e.*, s. 534-535.

değerlendirilmeye başlanmış ve gönderilen paralar, Ekonomik İşbirliği İdaresi'nin kontrolüne geçmiştir.⁵⁵

Sonuç

Amerikan Başkanı Truman'ın 12 Mart 1947'de Kongre'de yaptığı konuşma ile Türkiye ve Yunanistan'a yardım edilmesi kararlaştırılmıştı. Gelen destek, savaş yıllarında ekonomileri bozulan iki devlet için de şüphesiz son derece önemliydi. Yardım, Türkiye ve Yunanistan'da ihtiyaç duyulan alanlarda kullanılmış ancak yetersiz kalmıştı. 1948 yılında yapılan antlaşma ile Amerika, Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımları, Dış Yardım Yasası kapsamında değerlendirmiş ve sürekli hale getirmişti. Antlaşma ile iki ülke, Sovyet tehdidine karşı maddi anlamda Amerika'nın etkisine girmiş oluyordu.

Amerika'nın Türkiye ve Yunanistan haricinde Avrupa'nın geneline yardımda bulunmak istemesi, yeni gelişmelere neden olmuştu. 1948 yılında başlayan Marshall Planı ile Avrupa'nın kalkındırılması hedeflenmişti. Plana Türkiye'nin de dahil olmasıyla diyebiliriz ki Truman Doktrini ile başlayan süreç, Marshall Planı ile devam etmişti. Marshall Planı kapsamında gelen yardımlar, Demokrat Parti iktidarının ilk zamanlarına denk gelmiş ve ekonomik ilerlemede büyük yer tutmuştu.

Türkiye, almış olduğu yardımların da etkisi ile ekonomik olarak kalkınma dönemine girmişti ancak siyasi anlamda Amerika'nın etkisi her geçen gün artmaktaydı. Özellikle dış siyasette Amerikan etkisi kendini hissettirir boyutlara ulaşmıştı. Kıbrıs sorununda Amerika'nın Türkiye'yi frenlemesindeki en büyük kozu, Amerika'dan gelen yardımların ülke savunulması haricinde kullanılamayacağını taahhüdüyüdü.

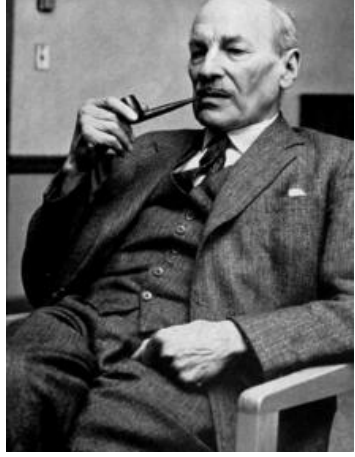
Günün koşulları gereği maddi anlamda alınan destek, günümüze kadar uzanan süreçte Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir yer tutar. İnşili çıkışlı bir seyre sahip olan diplomatik ilişkiler, günümüzde de sıcaklığını korumaktadır.

⁵⁵ M. Altan, *Süperler ve Türkiye: Türkiye'de Amerikan ve Sovyet Yatırımları*, İstanbul, 1986, s. 87-88.

EKLER

Harry S. Truman

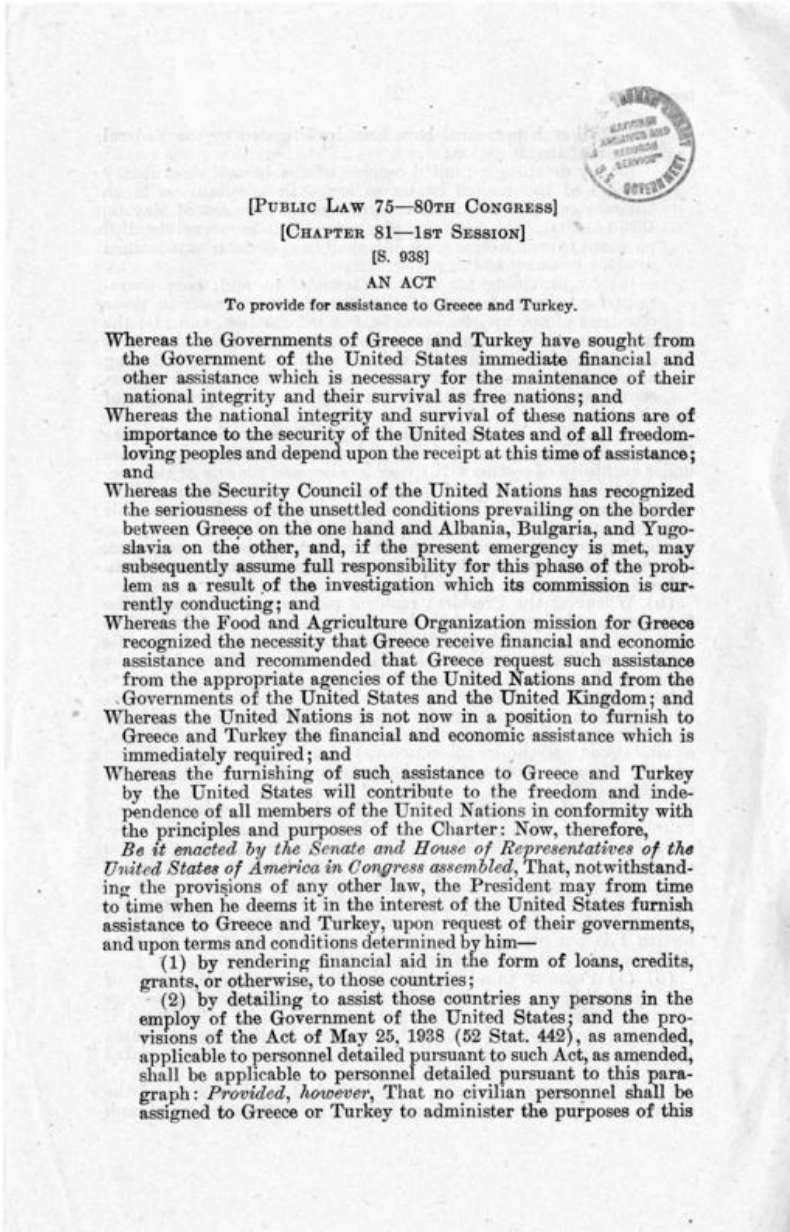
Clement Attlee

İsmet İnönü

Dimitrios Maximos

Public Law 80-75 - Assistance to Greece and Turkey, May 22, 1947

Kaynakça

- “The American Project”, *The Times*, Thursday, Jun 12, 1947; pg. 5.
- Altan, M., *Süperler ve Türkiye: Türkiye’de Amerikan ve Sovyet Yatırımları*, İstanbul, 1986.
- Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul, 2002.
- Başkaya, Fikret, *Az Gelişmişliğin Sürekliliği*, İstanbul, 2001.
- Bilge, A. Suat, *Türk-Sovyet Birliği İlişkileri 1920-1964 Güç Komşuluk*, Ankara, 1992.
- Bostanoğlu, Burcu, *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*, Ankara, 1999.
- Esenbel, Melih, *Türkiye’nin Batı İttifaka Yönelişi*, İstanbul, 2000.
- Gevgili, Ali, *Yükseliş ve Düşüş*, İstanbul, 1987.
- Gönlübol, M., A. H., Ülman ve Diğerleri, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1945)*, Ankara, 1996.
- Gürün, Kamuran, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1945)*, Ankara, 1991.
- Hogan, Michael J., *Blueprint For Recovery*, <http://usa.usembassy.de/etexts/marshall/pam-blu.htm>, (17.08.2017).
- <http://ayintarihi.com>, 25.06.1947, (17.08.2017).
- <http://ayintarihi.com>, 28.04.1947, (17.08.2017).
- https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?documentid=5-2&pagenumber=1, (17.08.2017).
- Kalyon, Levent, “Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 11, Haziran 2010.
- Kazgan, Gülten, *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul, 2004.
- Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500’den 2000’e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar)*, çev. Birtane Karanakçı, İstanbul.
- Kocabaş, Süleyman, *T.C. Devleti Tarihi, İnönü Dönemi Milli Şef Dönemi-Demokrasiye Geçiş (1938-1950)*, İstanbul, 2009.
- Küçük, Yalçın, *Türkiye Üzerine Tezler*, Cilt 2, İstanbul, 2007.
- Malkoç, Eminağp, “Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye’ye Amerikan Yardımları (1947-1950)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, Yıl: 5/2006.
- McNeil, William H., *Dünya Tarihi*, çev. Alaeddin Şenel, İstanbul, 1989.
- Milward, Alan S., *The Reconstruction of Western Europe 1945-1951*, California, 1984.
- Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İstanbul, 2003.
- Orkunt, Sezai, *Türkiye ABD Askeri İlişkileri*, İstanbul, 1978.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, Ankara, 2002.

Sander, Oral, *Türk Amerikan İlişkileri (1947-1994)*, Ankara, 1979.

Sever, Ayşegül, *Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1954-1975)*, İstanbul, 1997.

Tekeli, İlhan ve Selim İlkin, *Cumhuriyetin Harcı Modernitenin Altyapısı Oluşurken*, Cilt 3, İstanbul, 2004.

Telli, Ferhat, *İdeolojilerin Dünya Savaşı Soğuk Savaş*, İstanbul, 1998.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul, 2000.

Ülman, A. Haluk, *II. Dünya Savaşı'nın Başından İtibaren Truman Doktrinine Kadar Türk- Amerikan Diplomatik Münasebetleri (1939-1947)*, Ankara, 1961.

Yalçın, D., Y. Akbıyık ve Y. Özkaya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Ankara, 2006.